

INGLIZ TILIDA REALIYALAR: TASNIFI, TARJIMA MUAMMOLARI VA MADANIY AHAMIYATI

Alijonov Komiljon

Dilshoda Nematova

Murodullayeva zarina

Amirqulova Shirin

DTPI Xorijiy tili va adabiyoti: ingliz tili yo'nalishi

4-bosqich, 406-guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqola ingliz tilidagi realiyalarning o'ziga xos jihatlari, ularning tasnifi hamda ekvivalenti mavjud bo'lmagan leksik birliklarni tarjima qilishda uchraydigan qiyinchiliklar va yechimlarga bag'ishlangan. Realiza — bir tilga xos moddiy madaniyat unsurlari, tarixiy voqealar yoki folklor elementlarini ifodalovchi birlik bo'lib, u madaniyatning betakrorligini ko'rsatadi va tarjimashunoslikda muhim masalalarni yuzaga keltiradi.

Kalit so'zlar: realizalar, madaniyat, tarjima, xalqaro aloqalar, milliy leksika

Kirish

Til va madaniyat bir-biridan ajralmas hodisalar bo'lib, ular o'zaro uyg'unlikda rivojlanadi. Har bir til milliy madaniyatning ko'zgusi sifatida ekvivalenti bo'lmagan realiza va leksik birliklarni o'zida mujassam etadi. Bu birliklar tarjimashunoslikda katta muammolarni keltirib chiqaradi, chunki ularni boshqa tilga to'g'ridan-to'g'ri o'girish imkonsiz bo'lib qoladi.

Madaniy aloqalari kam bo'lgan davlatlarda bunday so'zlar ko'proq uchraydi. Shu sababli tarjimon ularni izohli tarzda yoki yangi neologizmlar orqali tushuntirishga majbur bo'ladi.

Metodologiya

Realizalarni o'rganish har bir tilning o'ziga xosligini anglashga yordam beradi. Bu xilma-xillik dunyo tillarining rang-barangligini ta'minlaydi.

Tilshunoslikda realiyalarni o'rganish quyidagi yo'nalishlarda muhim:

Semantik tahlil – so'zning ma'nosini aniqlash va boshqa tillarda izoh berish.

Madaniy kontekst – realiya qaysi xalq turmush tarziga xosligini ko'rsatish.

Tarjima strategiyalari – transkripsiya, izohli tarjima, neologizm yaratish.

Muhokama

Realiya atamasi lotincha *realia* so'zidan kelib chiqqan bo'lib, "ashyoviy, haqiqiy" ma'nosini anglatadi. Ingliz tili realiyalarga boy til hisoblanadi.

Realianing Tasnifi

Realiyalar quyidagi mezonlarga ko'ra tasniflanadi:

Muayyan millat ijodi mahsuli bo'lishi

Tabiiy holatda nomlanishi

Xalq turmush tarziga xosligi

Milliy va mahalliy koloritni ifodalashi

Qo'shimcha tasnif:

Geografik realiyalar – joy nomlari, tabiat hodisalari (*Everest, Amazon, Sahara*).

Etnografik realiyalar – kiyim-kechak, taomlar, urf-odatlar (*kimono, sari, sushi*).

Ijtimoiy realiyalar – boshqaruv tizimi, kasblar, unvonlar (*lord, sheriff, samurai*).

Madaniy realiyalar – san'at, adabiyot, bayramlar (*Halloween, Opera, Jazz*).

"Yulduzli Tunlar" Romanidagi Realiyalar

Realianing Asosiy Turlari va Ularning Tarjimadagi O'rni

1. Geografik realiyalar

Geografik realiyalar — tabiat va joy nomlari bilan bog'liq bo'lib, ko'pincha boshqa tillarda to'g'ridan-to'g'ri ekvivalenti bo'lmaydi.

- **Tog', daryo, cho'l, shahar nomlari:** *Everest, Amazon, Sahara, Thames, Aral.*

- **Tabiiy hodisalar:** *Aurora Borealis (Shimol yog‘dusi), Grand Canyon, Niagara Falls.*

Izoh: Geografik realiyalar tarjimada odatda transkripsiya orqali beriladi. Masalan, *Amazon* daryosi o‘zbek tilida ham “Amazon” deb ishlatiladi. Biroq ba’zi hollarda izoh talab qilinadi: *Aurora Borealis* — “Shimoliy chiroqlar” deb izohlanadi.

2. Etnografik realiyalar

Etnografik realiyalar milliy turmush tarzi, kiyim-kechak, taom va urf-odatlar bilan bog‘liq.

- **Milliy kiyimlar:** *Kimono (Yaponiya), sari (Hindiston), chapan (O‘zbekiston), kilt (Shotlandiya).*

- **Taomlar:** *Sushi (Yaponiya), plov (O‘zbekiston), hot dog (AQSh), tacos (Meksika).*

- **Urf-odatlar:** *Navruz (Markaziy Osiyo), Halloween (G‘arb mamlakatlari), Ramadan (Musulmon dunyosi).*

Izoh: Etnografik realiyalar tarjimada ko‘pincha izohli tarzda beriladi. Masalan, *Navruz* — “bahor bayrami” deb izohlanadi. *Sushi* esa “guruch va baliqdan tayyorlanadigan yapon taomi” tarzida tushuntiriladi.

3. Ijtimoiy realiyalar

Jamiyatning boshqaruv tizimi, unvonlar va kasblar bilan bog‘liq realiyalar.

- **Davlat boshqaruvi va unvonlar:** *Lord (Angliya), khan (Markaziy Osiyo), tarxon (O‘rta asr O‘zbekiston), emperor (Xitoy).*

- **Kasblar:** *Sangtarosh (tosh ustida ishlovchi hunarmand), samurai (Yaponiya jangchisi), sheriff (AQShdagi huquqni muhofaza qiluvchi amaldor), bard (Kelt madaniyatidagi shoir).*

Izoh: Ijtimoiy realiyalar tarixiy kontekstga ega bo‘lgani uchun ularni tarjima qilishda qo‘shimcha izoh talab etiladi. Masalan, *tarxon* — “soliqdan ozod etilgan shaxs” deb izohlanadi.

4. Madaniy realiyalar

San‘at, adabiyot, bayramlar va musiqa bilan bog‘liq realiyalar.

- **San'at va adabiyot:** *Sherlock Holmes (Ingliz adabiyoti), Hamlet (Shakespeare tragediyasi), Alpomish (O'zbek eposi).*
- **Bayramlar:** *Christmas (Rojdestvo), Thanksgiving (Shukronalik kuni), Navruz (Bahor bayrami).*
- **Musiq va teatr:** *Jazz (Amerika musiqasi), Opera (Yevropa san'ati), Shashmaqom (O'zbek musiqasi).*

Izoh: Madaniy realiyalar ko'pincha xalqaro miqyosda mashhur bo'lgani uchun tarjimada o'z nomini saqlab qoladi. Masalan, *Jazz* so'zi o'zbek tilida ham "jazz" deb ishlatiladi. Ammo *Thanksgiving* kabi bayramlar izoh talab qiladi: "Shukronalik kuni — AQShda oilaviy bayram".

Tarjimadagi muammolar va yechimlar

- **Muammo:** Realizaning boshqa tilda ekvivalenti yo'q.
- **Yechim:** Izohli tarjima (*Navruz – bahor bayrami*).
- **Muammo:** Tarixiy realiyalar zamonaviy tilga mos kelmaydi.
- **Yechim:** Tarjimon kontekst asosida izoh beradi (*tarxon – soliqdan ozod etilgan shaxs*).
- **Muammo:** Madaniy tafovutlar.
- **Yechim:** Analogiya orqali tushuntirish (*Navruz – Persian New Year*).

Qo'shimcha tasnif:

Geografik realiyalar – joy nomlari, tabiat hodisalari (*Everest, Amazon, Sahara*).

Etnografik realiyalar – kiyim-kechak, taomlar, urf-odatlar (*kimono, sari, sushi*).

Ijtimoiy realiyalar – boshqaruv tizimi, kasblar, unvonlar (*lord, sheriff, samurai*).

Madaniy realiyalar – san'at, adabiyot, bayramlar (*Halloween, Opera, Jazz*).

"Yulduzli Tunlar" Romanidagi Realizalar

Pirimqul Qodirovning “Yulduzli tunlar” romanida ko‘plab realiya va leksik birliklar uchraydi. Muallif ularni transkripsiya va izoh orqali kitobxonlarga tushuntirgan.

Taomlar:

Oshliq – un mahsuloti, non yoki boshqa taom tayyorlash uchun ishlatiladi

Subhoni o‘rik – hosildorligi yuqori bo‘lgan o‘rik turi

Lavzina – yong‘oqdan tayyorlangan shirinlik

Davlat va boshqaruvga oid so‘zlar:

Muhoraba – jang, urush

To‘bichoq – tez yuguradigan jangovar ot

Azimat – jasorat, kuchlilik

Moli amon – urushda yengilgan davlatdan olinadigan soliq

Ulus – o‘sha davrdagi davlat tuzumi

Tarxon/Darxon – xizmatlari evaziga soliqlardan ozod etilgan shaxs

Sangtarosh – tosh ustida ishlovchi hunarmand

Xulosa

Realiyalar va ekvivalenti mavjud bo‘lmagan so‘zlarni tarjima qilish tillararo madaniyat almashinuvida muhim ahamiyatga ega. Ularni chuqur o‘rganish nafaqat tarjimashunoslikka, balki davlatlar o‘rtasidagi madaniy aloqalarning mustahkamlanishiga ham xizmat qiladi.

Tarjimon realiyalarni izohli tarjima, transkripsiya yoki neologizm orqali o‘girishi mumkin. Bu jarayon madaniyatlararo muloqotni boyitadi va tillarning o‘ziga xosligini saqlab qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

Vinay, J.-P., & Darbelnet, J. (1995). *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation*. Amsterdam: John Benjamins.

Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. London: Prentice Hall.

Baker, M. (2011). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. Routledge.

Qodirov, P. (1978). *Yulduzli tunlar*. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va San'at nashriyoti.

Katan, D. (2004). *Translating Cultures: An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators*. St. Jerome Publishing.

House, J. (2015). *Translation Quality Assessment: Past and Present*. Routledge.